

Płonka-Syroka, Bożena

"Dziedzictwo średniowiecza : mity i rzeczywistość", Henryk Samsonowicz, Wrocław 1991 : [recenzja]

Medycyna Nowożytna 1/1, 137-139

1994

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

HENRYK SAMSONOWICZ, *Dziedzictwo średniowiecza. Mity i rzeczywistość*, Wrocław 1991, 205 s., Ossolineum.

Oficyna wydawnicza Ossolineum, od dawna zasłużona w upowszechnianiu prac z zakresu historii nauki i kultury, opublikowała nową ważną książkę, na którą pragnę zwrócić uwagę historyków medycyny. Badacz historii myśli medycznej dawnych epok może w niej odnaleźć wiele cennych inspiracji. Mimo iż nie jest to książka poświęcona historii medycyny sensu stricto, obfituje jednak w wiele wątków mogących wzbudzić zainteresowanie profesjonalnych badaczy tej dziedziny nauki.

Dziedzictwo średniowiecza Henryka Samsonowicza przynosi cenny materiał do rozważań nie tylko w gronie mediewistów. Można znaleźć w niej liczne wątki pozwalające umiejscowić historykowi medycyny przedmiot swoich badań w szerszym kontekście społecznym i kulturalnym. Samsonowicz podejmuje bowiem interesujący problem, stawia sobie pytanie, na ile nasza współczesna świadomość i nasze współczesne instytucje są ukształtowane przez wpływy ideologii i praktyki średniowiecznej, tak zdawało by się odległej intelektualnie epoki. Autor wyraźnie podkreśla renesansową negację dorobku intelektualnego średniowiecza, wydobywa jednak te elementy, które doczekały się kontynuacji w tradycji nowożytnej i współczesnej. Samsonowicz traktuje pojęcia średniowiecznej kultury w sposób dynamiczny, bada genezę poszczególnych zjawisk, śledzi ich rozwój, pochyla się nad przyczynami stopniowego wygasania żywotności pewnych pojęć i związanej z nimi praktyki. Kolejne rozdziały poświęca takim problemom, jak „Spory o średniowiecze”, „Poznawanie średniowiecza”, „Mity średniowiecza”, „Społeczeństwo. Struktury stałe czy zmienne”, „Pismo i mowa”, „Ruchliwość i domatorstwo”, „Wieki średnie w świadomości dzisiejszego Polaka” czy też tytułowe „Dziedzictwo średniowiecza”. Analiza średniowiecznej świadomości dokonana przez Samsonowicza pozwala wykroczyć poza wyznaczone standardy od lat pokutujące w literaturze przedmiotu, w której epoka średniowiecza postrzegana jest w świetle poglądów autorów dawnych podręczników historii medycyny (Szumowski, Seyda) lub przedwojennych jeszcze prac autorów niemieckich. Książka Samsonowicza ukazuje kształtowanie się podstaw nowożytnego światopoglądu, będącego podstawą dokonanej w XVII–XVIII stuleciu rewolucji naukowej. Historia widziana jest tu jako stale aktualizujący się proces, śledzimy ciągłość historyczną dokonujących się przemian, co pozwala zrozumieć ich społeczno-kulturowe uwarunkowania.

Historyk medycyny znajdzie w pracy Samsonowicza *Dziedzictwo średniowiecza* także wiele cennych, szczegółowych informacji, wraz z obszernym zestawem literatury przedmiotu, odnoszących się bezpośrednio do przedmiotu jego badań. Cenne są na przykład uwagi Samsonowicza na temat stosunku pojęć i przekonań do opisywanej przez nie rzeczywistości empirycznej. Autor ukazuje zmienność widzenia zjawisk, w zależności od systemu wyznawanych w danej epoce pojęć. Charakterystyczne dla średniowiecza jest „literackie” ujmowanie przyrody, dominujące nad doświadczeniem. Badane zjawiska i przedmioty poznaje się tu bowiem przede wszystkim na podstawie opisów zawartych w dziełach takich jak Biblia czy też pisma Ojców Kościoła lub też wybranych pisarzy starożytnych. Naoczność nie jest cechą nauki średniowiecznej, pojęcie to wówczas dopiero się kształtuje. Świadomość tego faktu pozwala historykowi medycyny ujrzeć we właściwej perspektywie opisy chorób zawarte w średniowiecznych źródłach, winna go przy tym zachęcić do ich kulturowej analizy, która pozwoli mu uniknąć fałszywej interpretacji.

Samsonowicz bada także średniowieczny język opisu rzeczywistości, jego strukturę i priorytety. Głównym celem średniowiecznej nauki jest dążenie do uzgodnienia opisu świata niesionego przez religię z pozosalnymi elementami, takimi jak nauka starożytna i jej średniowieczne interpretacje. Synkretyzująca tendencja w świadomości tej epoki wytworzyła pewien ideał nauki, wewnątrz którego tworzone są wszelkie naukowe teorie. Nauka a także wewnątrz niej – naukowa medycyna – zakorzeniona jest w filozofii i religii, z nimi uzgadnia swe twierdzenia, opiera się na standardach racjonalności przez nie wyznaczonych. Cenne dla historyka medycyny są także rozważania Samsonowicza nad średniowiecznym rozumieniem przyrody. Epoka ta to okres dominacji finalizmu, ujmowania przyrody jako układu podległego preustanowionym prawom, wiodącym świat do pewnego celu. Autor ukazuje powolne uwalnianie się myśli naukowej z teologicznej perspektywy. Interesująca z punktu widzenia historyka nauki jest także dokonana przez Samsonowicza analiza średniowiecznego społeczeństwa jako twórcy instytucji służących zaspokojeniu odczuwanych przez nie potrzeb, w tym instytucji uniwersytetu odpowiadającej potrzebie pewnej i rzetelnej wiedzy, kształcącej ekspertów i urzędników państwowych, a także lekarzy. Związany był z tym nowy w XII wieku i później status wiedzy, której zaczęto stopniowo stawiać wymagania praktycznej przydatności. Autor uwypuklił zmianę statusu osoby uczonej w średniowiecznej świadomości społecznej. Rosnąca użyteczność na-

uki wywarła wpływ na wzrost jej autonomii, co doprowadziło z czasem do osłabienia „literackiego” charakteru średniowiecznej wiedzy na rzecz empirycznego. Zakończeniem tego procesu było zastąpienie średniowiecznego ideału nauki przez ideał nowożytny. Dla historii medycyny istotne mogą być również stwierdzenia Autora na temat średniowiecznej mobilności społecznej, tak w jej aspekcie terytorialnym, jak też rozumianej jako przemieszczenie całych grup społecznych w strukturze społecznej. Migracje ludności rodziły bowiem problem epidemii, tak istotny dla badacza historii medycyny tego okresu. Przemieszczenia w strukturze społecznej natomiast dawały podstawę problemom, związanym z nową konfiguracją społeczną, z którą musiała się uporać ówczesna medycyna. Mam tu na myśli rozwój miast, rozwój poszczególnych grup mieszczaństwa itp., stanowiące silny bodziec dla tworzenia instytucji medycyny społecznej. Warto także skorzystać ze wskazówek bibliograficznych Autora, aby uniknąć częstego w polskiej literaturze historyczno-medycznej powoływania się na prace podręcznikowe i dawne, jeszcze sprzed 1945 roku, publikacje. Praca Henryka Samsonowicza winna stać się lekturą uzupełniającą akademicki kurs historii medycyny dla tych lekarzy, którzy pragną podjąć się opracowywania zagadnień dotyczących tej epoki. Przystępność wywodu, klarowność argumentacji, jak zwykle piękny język Autora stanowią dodatkowe walory tej publikacji. Dzięki niej współczesny adept uczelni o profilu przyrodniczym, kształcony wewnątrz zupełnie odmiennego paradygmatu wiedzy, uzyskać może lepsze zrozumienie tej odległej i nie zawsze łatwo zrozumiałej epoki.

Bożena Płonka-Syroka

Wrocław